

Zitierhinweis

Bučko, Peter : recension de : Jean Flori, Richard Lví Srdce. Král a rytíř, Praha : Argo, 2016, dans : Český časopis historický, 2016, 2, p. 479-482, DOI: 10.15463/rec.935269066

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

Jean FLORI

Richard Lvi Srdce. Král a rytíř

Praha, Argo 2016, 472 s., ISBN 978-80-257-1602-1.

Preklad práce francúzskeho medievistu Jeana Floriho sa zaoberá osobnosťou Richarda I. anglického panovníka (1157–1199) nosiaceho prívlastok *Levie Srdce*. Jean Flori (*1936) sa venuje najmä rytierstvu. Richard bol mimoriadne osobitým človekom, žil v dobe začínajúceho rytierstva, zároveň však aj v časoch feudálnych rozbrojov na oboch stranách kanálu La Manche. Sám sa ocitol aj v Stredomorí, na Blízkom Východe a v neposlednom rade aj v strednej Európe. Do značnej miery bol Richard aj osobnosťou kontroverznou a zložitou. Prináležal však najmä k panovníckym osobnostiam, k elite feudálneho sveta, ktoré často fascinovali historikov, najmä medievistov (hoci prevažne zo západnej Európy), čo sa odrazilo aj na historickej spisbe. Mimo kráľovských portrétov, ktoré vytvoril Jean Flori, spomeňme opus Jacqua Le Goffa venovaný francúzskemu kráľovi a svätcovi Ludovítovi IX.¹ Mimo týchto diel pre medievistu môže byť zaujímavá ešte biografia sicílskeho panovníka Rogera II.² V stredoeurópskom priestore sú panovnícke portréty (zároveň poňaté ako dobová freska) pomerne vzácnym javom. V českom prostredí však nachádzame premyslovské či luxemburské biografie, na rozdiel od Slovenska, kde diela tohto typu výrazne absentujú.

Zároveň toto nie je po prvý krát, kedy sa čitateľovi dostáva do rúk biografia od Jeana Floriho pojednávajúca o význačnej a komplexnej stredovekej osobnosti zo západnej Európy. Flori čitateľom už načrtol Richardov príbeh prostredníctvom životopisu jeho matky Eleonory Akvitánskej.³ Treba podotknúť, že obe diela nie sú len biografiami ale najmä sú rozsiahlou freskou zahrňujúcu rytierstvo, cirkev, politické, rodinné ako aj milostné intrigy. Z oboch publikácií možno teda vidieť zložitú stredovekého sveta pulzujúceho v tom čase najmä na dnešnom francúzskom a britskom území. Eleonorin aj Richardov život ukazuje, že Plantagenetovci boli rodinou zloženou z individualistických jedincov. Na dotvorenie zložitého rodinného príbehu by do mozaiky zapadala ešte biografia Eleonorinho manžela a Richardovho otca Henricha II. s náčrtom anjouvskej genézy.

Richardov príbeh od Floriho sleduje mnohé. Všíma si rodinné drámy medzi Plantagenetovcami navzájom, či priamo medzi Plantagenetovcami a Kapetovcami, kde sa viedli kruté boje o panstvá a hrady. Vidíme aj zložitý svet formujúceho sa rytierstva a tiež križiackych výprav, v tejto dobe stále živého fenoménu. Pričom však nutne podotknúť, že existovali dynastické väzby Plantagenetovcov (resp. Anjouovcov) a Kapetovcov na elity križiackych štátov na Blízkom Východe. Otázka týchto dŕžav bola teda stále aktuálnou.

Flori rozdeľuje svoje dielo na dve základné časti. Najprv sledujeme Richardovu životnú dráhu smerujúcu od kariéry začínajúceho rytiera až po križiaka a anglického panovníka. Vidíme ako sa formovala richardovská legenda ideálneho rytiera (zároveň aj brilantného stratéga), ktorá sa naplno prejavila v čase III. križiackej výpravy. Druhá časť

1 Jacques LE GOFF, *Svatý Ludvík*, Praha 2012.

2 Hubert Houben, *Roger II of Sicily. A Ruler between East and West*, New York 2002.

3 Jean FLORI, *Eleonora Akvitánská. Vzpurná královna*, Praha 2014.

diela približuje Richarda ako súčasť rytierskeho sveta. Čitateľovi približuje aj to, ako bol Richard vnímaný svojimi súčasníkmi a aký je jeho obraz v kronikách. Práca obsiahne reflektuje i Richardovo pôsobenie vo Svätej Zemi a Stredomorí ako aj jeho následne zajatie a väznenie. Autor takisto nevynecháva svojim záberom ani kontroverznú otázku Richardovej homosexuality a jeho vzťahu k ženám.

Autor poskladal komplexný obraz panovníka a jeho doby. Využil pritom značné množstvo prameňov, z ktorých ukážky ponúka čitateľom. Prehľadnosť práce zvyšujú mapové a obrazové prílohy a tiež rodokmene anglickej a francúzskej dynastie. Tieto prílohy výborne poslúžia čitateľovi orientovať sa v zložitých geopolitických a dynastických vzťahoch v plantagenetovských a kapetovských domíniách.

Jean Flori rozpráva Richardov príbeh, ale oboznamuje nás aj s rodinnou genézou Plantagenetovcov. Richardovu mladosť až po jeho nástup na pozíciu grófa z Poitou osvetľuje málo prameňov, preto autor sústredí pozornosť na situáciu v rodine, ktorá ešte nebola natoľko poznačená drámami a intrigami. Anglické kráľovstvo bolo však otriasané napätým vzťahom kráľa Henricha II. a arcibiskupa Tomáša Becketa a najmä keď táto situácia vyvrcholila násilnou smrťou arcibiskupa v roku 1170. Gro Floriho výkladu vyplňajú rodinné konflikty – predovšetkým to bol boj o moc medzi Henrichom II. a jeho synmi. Veľkú rolu tu zohrával aj neistý vzťah s Kapetovcami či zložitá otázka plantagenetovských dŕžav a ich lénnej podriadenosti voči francúzskemu kráľovi. Aj nástupníctvo na anglický trón bolo nejasné. Postupne však vidíme ako Richardovi bratia zomierajú a on sám, neplánovane, sa stal dedičom anglickej koruny. Hoci bol Richard zasnúbený s dcérou Ludovíta VII., sobáš neustále odkladal, čo bolo trŕňom v oku nielen Kapetovcov, ale aj súdobých kronikárov.

Významným momentom, ktorý zasiahol Európu, bol pád Jeruzalema v roku 1187. Strata kresťanských dŕžav zarezonovala medzi Plantagenetovcami aj Kapetovcami. Odjazd na pripravovanú križiacku výpravu sa mnohým javil ako cesta k úspechu aj útek od domácich problémov. Richard sa podujal na výpravu takmer bez zaváhania. Na výpravu sa chystal aj sám Henrich II. aj Filip II. August. Richardove plány sa pomaly uskutočňovali, zatiaľ čo kráľa Henricha zasiahla smrť. Flori oboznamuje s Richardovou cestou cez Sicíliu a Cyprus, pričom sú líčené detaily o Richardových vojenských zásahoch na oboch ostrovoch. Až napokon jeho cesta smerovala ku kresťanskému Zámoriu.

Richardovo účinkovanie počas III. križiackej výpravy je detailne vyličené. Autor pred čitateľom rozplietá celú Richardovu odyseu od jeho cesty z Anglicka až neskôr po zajatie a prepustenie. Jean Flori je detailným znalcom plantagenetovského sveta, ale v Stredomorí už stráca prehľad. Snáď za drobné faktografické chyby možno považovať mylné uvedenie kniežaťa Raymonda z Antiochie a Bohemunda z Tripolisu, namiesto Bohemunda z Antiochie a jeho syna Raymonda. Tento nedostatok je však nahradený komplexným výkladom Richardovho pôsobenia na Blízkom Východe. Bolo by však možno vhodné uviesť, aký bol Richardov vzťah k Jeruzalemskému kráľovstvu. Richard bol vo svojej dobe vedúcou osobnosťou križiakov, resp. celej III. križiackej výpravy. Formátom svojej osobnosti zatienil všetkých feudálov kresťanského Zámoria. Nevychádzal však tento moment aj z Richardových možných nárokov na jeruzalemskú korunu? Richardov priamy predok z otcovej strany bol Fulko z Anjou, najvýznamnejší jeruzalemský kráľ.

Tento moment zdôraznenia akejsi dedičnej kurately a politickej stability Anjouovcov voči Jeruzalemu zrejme v práci absentuje.

Dramatickosť Richardovho života sa zvyšuje po jeho odchode z Akkonu po 9. októbri 1192. Anglický kráľ sa dostáva do zajatia. Predtým však putuje po Stredomorí a ocitá sa aj na Jadranskom pobreží. Hoci J. Flori na iných miestach odkazuje na mnohé kroniky, na tomto mieste neuvádza potrebné pramene a možno nie úplne jasne podáva Richardovu cestu po Jadrane. Čitateľ sa dozvie na stranách 158–159 ako Richard plánoval svoju cestu cez Stredomorie do rodného Anglicka. J. Flori podáva Richardovu cestu z Korfu k Zadaru, kde sa jeho družina snažil získať glejt. Autor uvádza, že pánom tunajšieho územia bol Menhart z Gorice (s. 159), čo nesúhlasí. Grófstvo Gorica sa nachádzalo v okolí Těstu, čo je od Zadaru pomerne značný kus cesty. Pánom Zadaru bol v tom čase uhorský panovník Belo III., hoci o toto strategické dalmátske mesto musel najskôr súperiť s Benátkami. Na tomto priestore úplne absentuje aj legenda o Richardovom pobyte v Dubrovniku, kde dal postaviť kostol.⁴ Richard sa zrejme naozaj ocitol v Dubrovniku. Jeho pobyt tu dokladá aj laonský anonymný kronikár.⁵

Okrem toho početné kroniky dokladajú Richardovu cestu cez uhorské územie (zrejme myslené chorvátske pod uhorskou správou).⁶ Maďarský medievista József Laszlovszky sa domnieva, že Richard sa chcel dostať do Ostrihomu, kde mohol byť priateľsky prijatý uhorským panovníkom Belom III. a jeho manželkou Margarétou (vdova po Richardovom bratovi Henrichovi, mladšom anglickom kráľovi, zároveň bola sestrou Filipa II. Augusta, francúzskeho kráľa).⁷ Možné Richardove väzby (či putovanie) s Uhorskom autor žiaľ nespomína. Flori sa domnieva, že Richard chcel putovať cez Čechy a Moravu (s. 158 a s. 160). V tom čase však mohli byť Čechy poznačené bojmi medzi Přemyslom Otakárom I. a jeho bratrancom, pražským biskupom Jindřichom Břetislavom. Flori uvádza, že moravský vládca bol Richardovi naklonený (s. 160). Ako dospel k tomuto tvrdeniu, je otáznne. Osoba anglického pôvodu – olomoucký biskup Róbert pôsobil na Morave až od roku 1201.⁸ Dospieť k Richardovej ceste (len plánovanej alebo uskutočnenej) je pomerne náročné a však je určite vhodné predostrieť viaceré pramene či možnosti.

Po Richardovom putovaní prišlo k jeho zajatiu – v skutočnosti akt pomsty zo strany rakúskeho vojvodu Leopolda, ktorému Richardovi rytieri zhodili zástavu v Akkone. Neskôr

4 k tomu aj Ivica PRLENDER, *An Eastern Adriatic merchant Republic (Dubrovnik) facing the Temptations of the Crusades*, in: Z. Hunyadi – J. Laszlovszky (eds.), *The Crusades and the Military Orders. Expanding the Frontiers of Medieval Latin Christianity*, Budapest 2001, s. 173–186.

5 *Chronicon anonymi Laudunensis canonici*, in: Albin Ferenc Gombos (ed.), *Catalogus fontium historiae Hungaricae I.*, Budapestini 1937, s. 495.

6 *Albericus monachus Trium Fontium Chronicon*, in: Tamtáž, s. 29; *Arnoldus Lubecensis, Chronica Sclavorum*, in: Tamtáž, s. 306; Otto de S. Blasio, *Chronici Ottonis Frisingensis apendix*, in: A. F. Gombos (ed.) *Catalogus fontium historiae Hungaricae II.*, Budapestini 1937, s. 1760; *Ptolemaeus Lucensis Annales*, in: A. F. Gombos (ed.) *Catalogus fontium historiae Hungaricae III.*, Budapestini 1938, s. 2005.

7 József LASZLOVSZKY, *Nicholaus clericus: A Hungarian student at Oxford University in the twelfth century*, in: *Journal of Medieval History*, vol. 48,3, 1988, s. 221.

8 Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cistercijského řádu v Čechách 1142–1420*, Praha 2013, s. 295.

Leopold predal Richarda cisárovi Henrichovi VI., ktorý zase takýmto príkorím odpovedal Richardovi za jeho zásah na Sicílii. Keď sa kráľovná-matka Eleonora dozvedela, že Richard je v zajatí, rozbehla napínavú diplomatickú hru a žiadala exkomunikáciu cisára. Detaily celej diplomatickej vojny, ktorú rozpútala Eleonora, si môže čitateľ nájsť v Floriho práci venovanej akvitánskej vojvodkyni.⁹ Zaujímavá je nepochybne aj suma, ktorú cisár Henrich požadoval za Richarda (takmer tridsaťpäť ton striebra), čo malo nemalý dopad na finančnú situáciu Anglicka. Richardovo väznenie skončilo až 4. februára 1194. Pred anglickým kráľom ešte ležala neľahká úloha vysporiadať sa so svojim bratom Jánom a predovšetkým s Filipom II. Richardov život však skončil na jar roku 1199. Flori popisuje, že už v tejto dobe sa začala vytvárať Richardova legenda. Už samotná jeho smrť bola opradená mýtami.

Druhá časť práce skúma Richarda ako rytiera, je to aj analýza jeho prívlastku „Levie Srdce“. Jean Flori s erudiťou uvádza svet rytierstva, jeho pravidlá nutné k pochopeniu. Zároveň sa čitateľ môže ešte detailnejšie zoznámiť s Richardovými slávnymi bitkami a jeho túžbou vykonávať hrdinské činy. Autor sa dostáva aj k Richardovej sexualite a jeho vzťahu k ženám. 12. storočie predstavovalo ešte dobu silných mužských priateľstiev, ktoré už súčasníkovi príliš nehovorila. Aj rytiersky svet bol svetom mužov, kde sa Richard takmer po celý život pohyboval. Kronikárom sa však zdalo prinajmenej zvláštne, že Richard sa akoby (hoci nie explicitne) vyhýbal ženám a občas sa objavujú aj neurčité správy o „hriechu“, ktorý spáchal. Nie je jasné, o čo išlo, ale Flori, hodnotiac aj staršie názory historikov na tohto anglického panovníka, vidí Richarda z tejto stránky ako „univerzálneho milenca“. Dodajme že, sexuálne delikty sa objavovali v tejto dobe zrejme často (Richardov otec Henrich mal zrejme pedofilné sklony) a správy o nich tvorili „bulvár“ (nielen) plantagenetovského sveta.

Richard Levie Srdce bol kráľom Artušom 12. storočia, rytierskym kráľom, rytierskou osobnosťou par excellence, určite bol svojším a osobitým mužom, ktorého legenda však prežíva dodnes. Medievista Jean Flori nám predstavil zložitý príbeh tohto muža, jeho rodiny a vtedajšieho sveta rytierov a dvorských intríg. Ide o komplexne a odborne vypracované štúdiu, ktorá môže poslúžiť širokej verejnosti, ale i historikom.

Peter Bučko

Petr VOIT

Katalog prvotisků Strahovské knihovny v Praze

(= Bibliotheca Strahoviensis. Series monographica, sv. VI)

Praha, Královská kanonie premonstrátů 2015, 1335 s., z toho s. 105–112 a 793–1067

jsou barevná vyobrazení, ISBN 978-80-88009-05-4.

Knihovna premonstrátské kanonie na Strahově je doslova svetově proslulá svými interiéry, mezi odborníky ale zejména také svými jedinečnými fondy, o které rovněž soustavně pečuje. Ať už to je časopisem (*Bibliotheca Strahoviensis*) a jeho monografickými suplementy, či katalogizací svých rukopisných fondů (která zatím z vnějších důvodů uvízla na polovici cesty). Ovšem vedle rukopisů tvoří nejcennější její část knihy tištěné před rokem 1501,

⁹ J. FLORI, *Eleonora Akvitánská*, s. 149–160.

